

■ بررسی وضعیت نمایه‌سازی منابع دیداری-شنیداری در مراکز آرشویی شهر تهران و کارایی آن از دیدگاه کاربران

فهیمة باب الحوائجی؛ ملوک السادات حسینی بهشتی؛ مهدیه قدیمی

■ چکیده

اهداف پژوهش: هدف اصلی پژوهش حاضر، آگاهی از وضعیت نمایه‌سازی منابع دیداری-شنیداری در مراکز آرشویی شهر تهران و بررسی کارایی آن از دیدگاه کاربران است.

روش/رویکرد پژوهش: پژوهش حاضر، به روش پیمایشی تحلیلی انجام شده و جامعه مورد مطالعه شامل دو گروه است: (۱) نمایه‌سازان مراکز آرشویی دیداری-شنیداری شهر تهران که به روش سرشماری انتخاب شده و جمعاً ۵۵ نفر هستند، (۲) کاربران مراجعه‌کننده به این مراکز در مدت یک ماه که ۷۱ نفر هستند. برای گردآوری اطلاعات از دو پرسشنامه مجزا برای نمایه‌سازان و کاربران استفاده شد و نتایج به دست آمده به کمک آمار توصیفی و استنباطی و نرم‌افزار اس. پی. اس. تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌های پژوهش: آشنایی بیش از نیمی از نمایه‌سازان با اصول نمایه‌سازی در (حد مطلوب) است. اما آشنایی آنها با واژگان و زبان تخصصی کاربران کمتر از (حد مطلوب) است. همچنین، ابزارهای استانداردسازی، به‌طور کامل، پاسخگوی نیازهای نمایه‌سازان نیست. کاربران خواستار ارتقای قابلیت‌های جست‌وجو در نرم‌افزار و همخوانی نمایه‌ها با واژگان تخصصی خود هستند. بین استفاده از نمایه‌ها در مراکز مختلف از دید نمایه‌سازان و کاربران تفاوت معناداری وجود ندارد.

نتیجه‌گیری: فرضیه پژوهش، مبنی بر وجود تفاوت معنادار بین میانگین میزان استفاده از نمایه‌ها در مراکز مورد بررسی تأیید نشد. فرضیه پژوهش، مبنی بر وجود تفاوت میان نظر کاربران و نمایه‌سازان درباره کارایی نمایه‌ها تأیید شد. طبق فرضیه پژوهش، بین وضعیت نمایه‌سازی منابع دیداری-شنیداری در مراکز آرشویی و کارایی این خدمات از دید کاربران رابطه معناداری وجود دارد و هر چه این وضعیت مطلوب‌تر باشد کارایی نمایه‌ها نیز از دید کاربران بیشتر می‌شود. مشکلاتی اعم از نبود ابزار مناسب نمایه‌سازی، نبود خط‌مشی مدون، و عدم تناسب حجم کار با تعداد نیروی انسانی در روند نمایه‌سازی منابع دیداری- شنیداری وجود دارد که موجب بروز کاستی‌هایی در کیفیت نمایه‌ها می‌شود.

کلیدواژه‌ها

نمایه‌سازی/منابع دیداری-شنیداری/آرشویو/کاربران.

مطالعات آرشویی

فصلنامه گنجینه اسناد: سال بیستم و دوم، دفتر اول، (بهار ۱۳۹۱)، ۱۲۳-۱۰۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱۰/۲ ■ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۲/۱۲

بررسی وضعیت نمایه‌سازی منابع دیداری- شنیداری در مراکز آرشیوی شهر تهران و کارآیی آن از دیدگاه کاربران

فهیمة باب الحوائج^۱ | ملوک السادات حسینی بهشتی^۲ | مهدیه قدیمی^۳

مقدمه و بیان مسئله

ورود مواد دیداری- شنیداری به مجموعه مدون دانش بشری، زاینده تحولات سریع فناوری در قرن بیستم است. در هزاره سوم نیز مجموعه‌های عظیمی از این مواد در کتابخانه‌ها، مراکز آموزشی و تحقیقاتی، خبرگزاری‌ها، و مراکز رادیو و تلویزیونی سراسر جهان نگهداری می‌شوند که هر روز بر حجم آنها افزوده شده و به‌طور مرتب توسط کاربران مختلف و برای اهداف مختلف واکاوی می‌شوند.

متناسب با تنوع، اهمیت، و حجم روزافزونی که این منابع در زندگی بشر یافته‌اند، سازماندهی اطلاعات آنها، به‌منظور دسترسی مطلوب، نیازمند روش‌های دقیق‌تر و کارآمدتر است. توجه به این امر، از چند دهه قبل، در میان تولیدکنندگان و کاربران این مواد، تلاشی برای ایجاد امکان دسترسی مطلوب آغاز شده و همچنان در حال تکمیل و تکوین است.

نمایه‌سازانی که به تهیه نمایه برای مقاله یک مجله می‌پردازند، در گام اول، می‌توانند بر مکتوبات مؤلف تکیه کرده و پس از درک مفهوم به استانداردسازی آن بپردازند. اما، در مواجهه با یک فیلم یا نوار صدا، درک مفهوم اصلی اثر- با توجه به نوع، قالب، موضوع، و فناوری به‌کاررفته در تولید اثر- متضمن تلاشی بیشتر است. از سوی دیگر، مراکز آرشیوی ارائه دهنده خدمات نمایه‌سازی این منابع، با استفاده‌کنندگانی خاص مواجهند که طیف گسترده‌ای از درخواست‌ها را مطرح می‌کنند. از آنجا که محتوای آثار دیداری- شنیداری منحصر به فرد است و امکان یافتن صدا و تصویری خاص در منابع معدودی میسر است، هرگونه ضعف

۱. دانشیار کتابداری و اطلاع‌رسانی

دانشگاه آزاد اسلامی،

واحد علوم و تحقیقات تهران.

f.babalhavaeji@gmail.com

۲. استادیار زبان‌شناسی همگانی

پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.

beheshti@irandoc.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و

اطلاع‌رسانی واحد علوم و تحقیقات تهران و

آرشیویست سازمان صدا و سیما

(نویسنده مسئول).

ketabdar_82@yahoo.com

در نمایه‌سازی که منجر به عدم بازیابی منابع مفید شود، به وجهه آرشيو لطمه خواهد زد. آرشيوها، اجزای حیاتی سازمان‌های خود هستند و عملکرد آنها مستقیماً بر عملکرد سازمان اثر می‌گذارد. موسویان (۱۳۸۹)، معتقد است اگر شخصی که به‌عنوان کارشناس در یک سازمان رسانه‌ای کار می‌کند، قادر به یافتن محتوای مورد نظر خود نباشد، مانند آن است که آن محتوا اصلاً وجود ندارد و اگر کاربران نتوانند محتوای منابع آرشيوی دلخواه را بیابند، آرشيو از نظر آنها وجود ندارد.

نظر به اینکه مرور محتوای منابع آرشيوی دیداری-شنیداری، در مقایسه با منابع چاپی، نیازمند ابزار بازنمایی و صرف‌زمان و هزینه بیشتری است؛ به‌منظور دسترس پذیر ساختن محتوای این منابع و کاهش دفعات مراجعه به اصل اثر، پس از بازیابی و بازنمایی از روش‌هایی نظیر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی استفاده می‌شود. کاربران نیز با مراجعه به این نمایه‌ها و چکیده‌ها، صدا و تصویرهای مورد نظر خود را جست‌وجو می‌کنند. بدیهی است که ارزش نهایی نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی مطلوب در پاسخگویی مناسب به این کاربران نمایان می‌شود.

در این پژوهش، به بررسی وضعیت موجود نمایه‌سازی منابع دیداری-شنیداری در مراکز آرشيوی مختلف در شهر تهران از نظر تخصص‌های نمایه‌سازان، ابزارهای مورد استفاده ایشان و سطح و عمق نمایه‌سازی در مراکز مختلف پرداخته شده است. در ادامه، با آگاهی یافتن از نیازهای کاربران به این خدمات و میزان رضایت آنها، شباهت‌ها، تفاوت‌ها، و اشکالات احتمالی نمایه‌سازی در آرشيوهای مختلف مورد سنجش قرار گرفته است.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر، روش پیمایشی-تحلیلی است. در این پژوهش، از دو پرسشنامه استفاده شده است: یکی برای نمایه‌سازان و دیگری برای کاربران. این پرسشنامه‌ها با کمک منابعی نظیر «اصول نمایه‌سازی براساس ایزو ۱۹۹۶-۱۹۹۹»، کتاب‌ها و مقالات علمی در زمینه نمایه‌سازی منابع دیداری-شنیداری، مشورت با نمایه‌سازان مجرب، و نیز مشاهده روند کار نمایه‌سازی در مراکز آرشيوی مختلف تهیه شدند. روایی این پرسشنامه‌ها صوری است و پایایی آنها به کمک آلفای کرونباخ محاسبه گردید و میزان آن ۰/۸۱ به‌دست آمد.

اطلاعات گردآوری شده به کمک پرسشنامه‌ها، با آمار توصیفی و استنباطی و نرم‌افزار اس. پی. اس. اس. تجزیه و تحلیل شد.

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش شامل دو گروه زیر است:

۱. نمایه‌سازان (آرشيویست - کتابداران)، و

۲. کاربران.

مراکز آرشیوی مورد بررسی و فراوانی تعداد نمایه سازان این مراکز در جدول ۱ آمده است.

نام مرکز آرشیوی	تعداد نمایه سازان
صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران	۳۵
سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران	۹
خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)	۳
مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران	۲
مرکز اسناد انقلاب اسلامی	۵
روزنامه اطلاعات	۱
جمع	۵۵

جدول ۱

فراوانی نمایه سازان مراکز آرشیوی

در این پژوهش، نمایه سازان، با روش سرشماری انتخاب شده اند و نمونه گیری انجام نشده است (۵۵ نفر). اما، با توجه به اینکه کاربران اینگونه مراکز از طیف های مختلف اعم از گروه های برنامه ساز، تهیه کنندگان، خبرنگاران، مورخان، و پژوهشگرانی هستند که به مراکز آرشیوی مورد نظر مراجعه می کنند- که ممکن است عضو یا غیر عضو باشند- و در نتیجه، تعداد آنها در طول سال متغیر می باشد؛ جامعه آماری کاربران از طریق روش نمونه گیری تصادفی هدفمند انتخاب شد، به این مفهوم که تعدادی پرسشنامه در اختیار مراکز آرشیوی قرار گرفت تا طی مدت یک ماه، توسط مراجعه کنندگان تکمیل شود که در نهایت، تعداد ۷۱ کاربر پاسخگوی این پرسشنامه ها بودند.

پیشینه پژوهش

پژوهش های داخلی در حوزه آرشیوهای دیداری- شنیداری، معمولاً به جنبه های مختلفی همچون مدیریت، نگهداری، سازماندهی، و ارائه خدمات به طور همزمان می پردازند. از آن جمله می توان به پژوهش قربانی (۱۳۷۳)، راد (۱۳۷۴)، نظری (۱۳۷۶)، کاوه (۱۳۷۹)، احمدی (۱۳۸۰)، کُرد (۱۳۸۱)، رضایی (۱۳۸۳)، امین الرعایا (۱۳۸۵)، سعدی (۱۳۸۵)، و دژبان (۱۳۸۷) اشاره کرد که هر کدام به نوعی در حوزه آرشیوهای دیداری- شنیداری و نحوه خدمات رسانی در آنهاست.

در میان پژوهش های خارجی، بیلا^۱ (۲۰۰۲)، در پژوهشی با عنوان «نمایه سازی شنیداری

1. Billa, J

اخبار عربی» که برای بخش خبری عرب زبان رادیوی انگلستان^۱ انجام داد، به ارائه الگویی برای سامانه نمایه سازی صدا، با توجه به محدودیت های زبان عربی و فقدان حروف صدادار در نوشتار عربی پرداخت. این سامانه نمایه سازی، بر سه مؤلفه استوار است: شناسایی خودکار سخنرانی ها، شناسایی گوینده ها، و شناسایی سایر مدخل های دارای نام.

اسمیتون^۲ (۲۰۰۷)، در مقاله ای با عنوان «تکنیک های تجزیه و تحلیل، نمایه سازی، و بازیابی ویدئو» ضمن اشاره به حجم روزافزون فیلم ها و ویدئوهای ضبط شده برای مقاصد شخصی و حرفه ای متذکر می شود که امروزه به کیفیت بالایی در تهیه، فشرده سازی، و ذخیره تصاویر دست یافته ایم؛ اما دسته بندی آنها بر اساس محتوا همچنان مقوله ای نامشخص است. او، ضمن توصیف مراحل نمایه سازی و بازیابی تصاویر، روش هایی را معرفی می کند که معتقد است به کمک آنها جست و جو و بازیابی ویدئوها به آسانی جست و جوی متون خواهد بود و به توضیح چگونگی این فرآیند می پردازد.

کیم^۳ [و همکارانش] (۲۰۱۰)، در پژوهشی با عنوان «رده بندی گسترش یافته کلامی / غیر کلامی برای نمایه سازی صدا بر اساس خصایص تلفیقی» به ارائه طرحی برای رده بندی مؤثر منابع چند رسانه ای می پردازند. آنها به معرفی روشی می پردازند که از طریق تجزیه و تحلیل طول مدت صدا و ترکیب آن با سایر روش ها از جمله تعیین ضریب زیر و بمی صدا^۴ و تعیین ضریب حرکت صدای بالای صفر درجه^۵، عملکرد رده بندی را بهبود می بخشد. نتایج این مطالعات بر روی آثار صوتی نظیر سخنرانی ها، موسیقی ها، و اصوات محیطی حاکی از آن است که اجرای روش پیشنهادی در مقایسه با روش معمول، به بهبود قابل توجه عملکرد منتهی شده است.

علاوه بر پژوهش های بالا، که بر مقوله نمایه سازی منابع دیداری - شنیداری متمرکز شده اند، آرمیتاژ و انس^۶ (۱۹۹۷)، مارکولا و سورمونن^۷ (۲۰۰۰)، فری بورن^۸ (۲۰۰۱)، و کومپیز و رنالز^۹ (۲۰۰۵) نیز پیرامون چگونگی سازماندهی و خدمات رسانی در آرشیوهای دیداری - شنیداری به پژوهش پرداخته اند.

1. BBN
2. Alan F. Smeaton
3. Ji soo Keum
4. pitch ratio (PR)
5. high zero crossing rate ratio (HZCRR)
6. Armitage, Linda & Enser, Peter.G.B
7. Markkula, Marjo & Sormunen, Eero
8. Freeborn, Robert.b
9. Koumpis ; Renals

فرضیه های پژوهش

۱. بین استفاده از نمایه ها در مراکز مورد بررسی تفاوت معناداری وجود دارد.
۲. بین نظر نمایه سازان و کاربران در خصوص کارایی نمایه ها در مراکز مورد بررسی تفاوت معناداری وجود دارد.
۳. بین وضعیت نمایه سازی منابع دیداری - شنیداری در مراکز آرشیوی و کارایی این خدمات از دید کاربران رابطه معناداری وجود دارد.

پرسش‌های پژوهش

۱. نمایه‌سازان مراکز مورد بررسی از نظر تخصصی دارای چه ویژگی‌هایی هستند؟
۲. ابزارهای مورد استفاده در نمایه‌سازی مراکز مورد بررسی دارای چه ویژگی‌هایی هستند؟
۳. استفاده از ابزارهایی نظیر اصطلاحنامه‌ها و سرعنوان‌های موضوعی تا چه حد در پیشبرد نمایه‌سازی مؤثرند؟
۴. نمایه‌سازی در مراکز مختلف در چه سطحی انجام می‌شود؟
۵. چه اشکالاتی در نمایه‌سازی منابع دیداری- شنیداری وجود دارد؟
۶. کاربران با چه نیازهای اطلاعاتی به آرشیوها مراجعه می‌کنند؟
۷. کاربران تا چه میزان از نمایه‌های موجود در مراکز مورد بررسی رضایت دارند؟
۸. کاربران در هنگام بازیابی منابع دیداری- شنیداری با چه مشکلاتی مواجهند؟
۹. نظر نمایه‌سازان مراکز مورد بررسی درباره کارکرد نمایه‌ها چگونه است؟

یافته‌های پژوهش

جدول ۲ در پاسخ به سؤال اول پژوهش (نمایه‌سازان مراکز مورد بررسی از نظر تخصصی دارای چه ویژگی‌هایی هستند؟) طراحی شده است. چنانچه در این جدول مشاهده می‌شود، از نظر آشنایی با اصول نمایه‌سازی، وضعیت بیش از نیمی از پاسخگویان مطلوب می‌باشد. بیشترین آشنایی در بین نمایه‌سازان ایرنا و مرکز اسناد انقلاب اسلامی دیده می‌شود که ۱۰۰ درصد آنان این آشنایی را «زیاد» اعلام کرده‌اند. کمترین میزان آشنایی نیز در سازمان صدا و سیما به چشم می‌خورد که ۴۵/۱۶ درصد «تاحدودی» و ۳/۲۲ درصد «خیلی کم» با این اصول آشنایی دارند.

جمع	گزینه‌ها				سازمان
	خیلی کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	
۳۱	۱	۱۴	۱۵	۱	صدا و سیما
۱	۰	۰	۱	۰	ایرنا
۹	۰	۲	۶	۱	سازمان اسناد و کتابخانه ملی
۱	۰	۱	۰	۰	روزنامه اطلاعات
۵	۰	۰	۵	۰	مرکز اسناد انقلاب اسلامی
۲	۰	۱	۰	۱	مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر
۴۹	۱	۱۸	۲۷	۳	جمع

جدول ۲

میزان آشنایی نمایه‌سازان با اصول نمایه‌سازی
به تفکیک مراکز مورد مطالعه

برای پاسخ به سؤال‌های دوم و سوم پژوهش (ابزارهای مورد استفاده در نمایه‌سازی مراکز مورد بررسی دارای چه ویژگی‌هایی هستند؟ و استفاده از ابزارهایی نظیر اصطلاحنامه‌ها و سرعنوان‌های موضوعی تا چه حد در پیشبرد کار نمایه‌سازی مؤثرند؟) جدول‌های ۳، ۴ و ۵ طراحی شده است. میزان استفاده از اصطلاحنامه‌ها در بین ۲۵/۵ درصد نمایه‌سازان «زیاد» و در بین ۲۱/۸ درصد «خیلی زیاد» می‌باشد. بنابراین، اصطلاحنامه‌ها برای کمتر از نیمی از نمایه‌سازان کاربرد قابل توجهی دارند. ۲۱/۸ درصد از پاسخگویان در حد «زیاد» و ۷/۳ درصد نیز «تا حدودی» از فرهنگ‌های موضوعی استفاده می‌کردند. بیشترین استفاده از اصطلاحنامه‌ها در دو مرکز صدا و سیما و سازمان اسناد و کتابخانه ملی است. ایرنا و مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران نیز استفاده‌ای از اصطلاحنامه‌ها نمی‌کنند. ۷۸/۲ درصد از اصطلاحنامه‌های غیرفارسی استفاده نمی‌کنند. ۵۲/۷ درصد نمایه‌سازان، میزان نیاز به تدوین اصطلاحنامه‌ای مختص منابع دیداری- شنیداری را «خیلی زیاد» و ۲۱/۸ درصد «زیاد» می‌دانند. ۳۲/۷ درصد نمایه‌سازان میزان استفاده خود را از سرعنوان‌های موضوعی فارسی «زیاد» اعلام کرده‌اند و ۲۷/۳ درصد از سرعنوان‌های موضوعی فارسی را در حد «زیادی» پاسخگوی نیازهای نمایه‌سازی می‌دانند.

جمع	گزینه‌ها					سازمان
	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	
۲۹	۳	۵	۸	۸	۵	صدا و سیما
۱	۱	۰	۰	۰	۰	ایرنا
۹	۰	۰	۱	۶	۲	سازمان اسناد و کتابخانه ملی
۱	۰	۰	۱	۰	۰	روزنامه اطلاعات
۵	۰	۰	۰	۴	۱	مرکز اسناد انقلاب اسلامی
۲	۰	۲	۰	۰	۰	مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر
۴۷	۴	۷	۱۰	۱۴	۱۲	جمع

جدول ۳

توزیع فراوانی میزان استفاده از اصطلاحنامه‌ها به تفکیک مراکز مورد مطالعه

جمع	گزینه ها				سازمان
	سایر	آنلاین ایران داک	فا	اصفا	
۲۳	۰	۰	۱	۲۲	صدا و سیما
۹	۰	۱	۰	۸	سازمان اسناد و کتابخانه ملی
۱	۱	۰	۰	۰	روزنامه اطلاعات
۵	۱	۰	۴	۰	مرکز اسناد انقلاب اسلامی
۳۸	۲	۱	۵	۳۰	جمع

جدول ۴

میزان آشنایی نمایه سازان با اصول نمایه سازی
به تفکیک مراکز مورد مطالعه

گزینه ها	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۲۹	۵۲/۷
زیاد	۱۲	۲۱/۸
تا حدودی	۴	۷/۳
کم	۱	۱/۸
خیلی کم	۱	۱/۸
بدون پاسخ	۸	۱۴/۵
جمع	۵۵	۱۰۰/۰

جدول ۵

توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان در مورد
میزان لزوم تدوین اصطلاحنامه ای مختص
منابع دیداری-شنیداری

اطلاعات مربوط به سؤال چهارم پژوهش (نمایه سازی در مراکز مختلف در چه سطحی انجام می شود؟) بدین صورت تحلیل می شود که: بر این اساس، ۳۶/۳۶ درصد نمایه سازان، برای نمایه سازی، از زبان ترکیبی؛ ۳۶/۱۶ درصد زبان طبیعی؛ و ۲۷/۲۷ درصد از زبان کنترل شده استفاده می کنند. میزان آشنایی نمایه سازان با واژگان و زبان تخصصی کاربران برای ۴۳/۶ درصد یعنی کمتر از نیمی از آنان «زیاد» و ۳۲/۷ درصد «تا حدودی» است (جدول ۶). درباره

میزان همخوانی کلیدواژه‌هایی که کاربران در جست‌وجو به کار می‌برند با واژگان نمایه‌ها گزینه‌های «زیاد» و «تاحدودی» به ترتیب با ۳۸ درصد و ۳۵/۲ درصد بیشترین پاسخ‌ها را شامل می‌شوند.

گزینه‌ها	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۴	۷/۳
زیاد	۲۴	۴۳/۶
تاحدودی	۱۸	۳۲/۷
کم	۳	۵/۵
بدون پاسخ	۶	۱۰/۹
جمع	۵۵	۱۰۰

جدول ۶

توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان در مورد
میزان آشنایی با واژگان و زبان تخصصی کاربران

در پاسخ به سؤال پنجم پژوهش (چه اشکالاتی در نمایه‌سازی منابع دیداری- شنیداری وجود دارد؟) یافته‌های زیر به دست آمد:

۳۱ درصد از کاربران در زمانی بین ۴ تا ۶ دقیقه و ۲۱/۱ درصد از آنان در کمتر از ۴ دقیقه تصویر مورد نظر خود را می‌یابند. در کل، بیش از نیمی از کاربران در کمتر از ۶ دقیقه به تصویر دلخواه خود دست می‌یابند. همچنین، ۲۲/۵ درصد از کاربران در کمتر از ۴ دقیقه و ۱۹/۷ درصد از آنان در زمانی بین ۴ تا ۶ دقیقه فایل صوتی مورد نظر خود را می‌یابند. بدین ترتیب، مشاهده می‌شود دستیابی به فایل‌های صوتی نسبت به تصاویر به زمان بیشتری نیاز دارد. قابلیت پیوند (لینک شدن) نرم‌افزار به محتوای منابع برای تنها ۲۸/۲ درصد از کاربران فراهم است که نشان‌دهنده نیاز مبرم مراکز آرشیوی به ارتقای سامانه‌های جست‌وجو و نرم‌افزارهای بازیابی است. امکان جست‌وجوی غیر کلامی (مثل انتخاب رنگ لباس و سن افراد و جست‌وجوی آن در مجموعه)، از نظر ۳۵/۲ درصد از کاربران «خیلی کم» و از نظر ۱۹/۷ درصد «تاحدودی» می‌باشد و نشان می‌دهد که بیش از نیمی از کاربران این امکان را در حد نامطلوبی می‌دانند.

بیشترین ملاک تعیین عمق نمایه‌سازی مربوط به نیاز کاربر با ۳۳/۴ درصد و نوع اثر با ۲۵/۵ درصد می‌باشد. رتبه‌بندی کلیدواژه‌ها بر اساس میزان اهمیت آنها در منابع (وزن‌دهی به

کلیدواژه‌ها) توسط ۳۴/۵ درصد از نمایه‌سازان در حد «زیاد» انجام می‌شود و بیش از نیمی از آنان در اغلب مواقع به وزن دهی کلیدواژه‌ها نمی‌پردازند. درباره اختصاص جای نما/مکان‌نما، (می‌دانیم که تعیین جای‌نما به معنی تعیین محل دقیق یک تصویر در یک فیلم و یا یک کلمه در متن است) بیشترین پاسخ‌ها مربوط به گزینه «خیلی کم» با ۲۵/۵ می‌باشد و بیش از نیمی از مراکز به این امر نمی‌پردازند که بیانگر عدم توجه نمایه‌سازان به این مقوله مهم است. این امر نیازمند ارتقای سامانه‌های بازبازی اطلاعات است. ۴۷/۳ درصد نمایه‌سازان به هر اثر بین ۵ تا ۱۰ کلیدواژه اختصاص می‌دهند که بیانگر اعمال محدودیت در نمایه است. در اغلب مراکز نمایه‌سازی، به‌منظور کاهش هزینه‌ها، اینگونه محدودیت‌ها اعمال می‌شود. ۴۹/۱ از نمایه‌سازان در زمانی بین ۱۵ تا ۳۰ دقیقه و ۱۸/۲ درصد نیز در زمانی کمتر از ۱۵ دقیقه به نمایه‌سازی یک اثر می‌پردازند. بدین ترتیب، نمایه‌سازی یک اثر دیداری-شنیداری به‌طور میانگین در زمانی کمتر از ۳۰ دقیقه امکان‌پذیر است. همچنین، از میان گزینه‌های موجود سه گزینه عدم خط‌مشی مدون نمایه‌سازی، عدم تناسب حجم کار با تعداد نیروی انسانی شاغل، و عدم متخصص موضوعی؛ به ترتیب، با درصدهای ۳۰/۹، ۱۴/۵، و ۹/۱ از دید نمایه‌سازان، عمده‌ترین مشکلات در روند نمایه‌سازی می‌باشند.

گزینه‌ها	فراوانی	درصد
عدم خط‌مشی مدون نمایه‌سازی	۱۷	۳۰/۹
عدم متخصص موضوعی	۵	۹/۱
آنالوگ بودن منابع	۲	۳/۶
کیفیت غیر استاندارد منابع دیداری-شنیداری	۲	۳/۶
عدم تناسب حجم کار با تعداد نیروی انسانی شاغل	۸	۱۴/۵
عدم نیروی انسانی متخصص	۳	۵/۵
محدودیت زمانی	۲	۳/۶
محدودیت امکانات و تجهیزات	۲	۳/۶
عدم همکاری مدیران سازمان در جهت بهبود کار نمایه‌سازی	۲	۳/۶
بدون پاسخ	۱۲	۲۱/۸
جمع	۵۵	۱۰۰/۰

جدول ۷

توزیع فراوانی و درصد درمورد اولویت‌بندی
مشکلات در روند کار نمایه‌سازی

در پاسخ به سؤال شش پژوهش (کاربران با چه نیازهای اطلاعاتی به آرشیوها مراجعه می کنند؟) دریافتیم که مراجعه ۴۵/۱ درصد از کاربران به نمایه‌ها در حد «زیاد» و ۳۱ درصد «خیلی زیاد» است که نشان از استفاده بالایی از نمایه‌ها دارد.

کنکاش درباره سؤال هفت پژوهش (کاربران تا چه میزان از نمایه‌های موجود در مراکز مورد بررسی رضایت دارند؟) نشان داد که ۳۹/۴ درصد از کاربران وجود نمایه‌ها را در حد «خیلی زیاد» و دقیقاً همین تعداد از کاربران وجود آنها را در حد «زیادی» سودمند می‌دانند که حاکی از رضایت بالای کاربران از نمایه‌هاست. ۴۲/۳ درصد از کاربران کارایی نمایه‌ها را «زیاد» می‌دانند و در گزینه «خیلی زیاد» و «تاحدودی» نیز هریک با ۲۲/۵ درصد بیانگر رضایت نسبی بیش از نیمی از کاربران از نمایه‌هاست.

جدول ۸ در پاسخ به سؤال هشت پژوهش (کاربران در هنگام بازیابی منابع دیداری- شنیداری با چه مشکلاتی مواجهند؟) ترسیم شده است. بر این اساس، در زمینه همخوانی نمایه‌ها با محتوای منابع، بیشترین پاسخ‌ها با ۳۳/۶ درصد مربوط به گزینه «تاحدودی» است و بیانگر همخوانی در حد «متوسط» می‌باشد (جدول ۸). همچنین، ۵۰/۷ درصد از کاربران «تاحدودی» و ۲۹/۶ درصد در حد «زیادی» از نرم‌افزار آرشیوی مورد استفاده در مراکز راضی هستند.

درصد	فراوانی	گزینه‌ها
۱۸/۳	۱۳	خیلی زیاد
۳۳/۸	۲۴	زیاد
۳۶/۶	۲۶	تاحدودی
۵/۶	۴	کم
۵/۶	۴	خیلی کم
۱۰۰	۷۱	جمع

جدول ۸

توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان
در مورد میزان بیان محتوا توسط نمایه‌ها

برنامه آموزش نحوه کار با نمایه‌ها برای ۲۶/۸ درصد کاربران «تاحدودی» و ۴۵ درصد در حد «کم» و «خیلی کم» در نظر گرفته شده است.

در پاسخ به سؤال ۹ پژوهش (نظر نمایه سازان مراکز مورد بررسی درباره کاربرد نمایه ها چگونه است؟) همانگونه که در جدول ۹ مشاهده می شود، ۱۶ نفر (۲۹/۱ درصد) از نمایه سازان، نمایه های ساخته شده در آرشیو را به میزان «زیاد» و ۱ نفر (۱/۸ درصد) نیز به میزان «خیلی کم» کاربردی می دانند. همچنین، ۱۱ نفر (۲۰ درصد) نیز این نمایه ها را «تاحدودی» کاربردی ارزیابی کرده اند.

گزینه ها	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۸	۱۴/۵
زیاد	۱۶	۲۹/۱
تاحدودی	۱۱	۲۰/۰
کم	۴	۷/۳
خیلی کم	۱	۱/۸
بدون پاسخ	۱۵	۲۷/۳
جمع	۵۵	۱۰۰/۰

جدول ۹

توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان در مورد
میزان کاربردی بودن نمایه ها از دید نمایه سازان

جدول های ۱۰، ۱۱، و ۱۲ به بررسی فرضیه های پژوهش اختصاص دارد.

منابع تغییر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری
بین گروهی	۳۰۱/۴۱۷	۵	۶۰/۲۸۳	۲/۰۵۱	۰۰۹۱
درون گروهی	۱۲۳۴/۵۶۲	۴۲	۲۹/۳۹۶		
جمع	۱۵۳۵/۹۷۹	۴۷			

جدول ۱۰

آزمون تحلیل واریانس یک طرفه
معناداری تفاوت استفاده از نمایه ها

با توجه به F محاسبه شده (۱/۲۶) و سطح معناداری (۰/۲۹۲) می توان قضاوت کرد که بین میانگین میزان استفاده از نمایه ها در مراکز مورد بررسی تفاوت معناداری از دید نمایه سازان و کاربران وجود ندارد. به این ترتیب، فرضیه ۱ تأیید نمی شود.

متغیر	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	انحراف معیار از میانگین
نمیه	کاربران	۶۸	۹/۲۲۰۶	۳/۲۹۵۶۱	۰.۳۹۹۶۵
	آرشیویست ها	۵۵	۳۷/۴۵۴۵	۶/۱۵۷۸۶	۰.۸۳۰۳۳

جدول ۱۱

میانگین کارایی نمیه ها
از دید نمایه سازان و کاربران

جدول ۱۱ تفاوت میانگین کارایی نمایه ها در مراکز مورد بررسی را از دیدگاه نمایه سازان و کاربران نشان می دهد. چنانچه مشاهده می شود نظر کاربران در مورد کارایی نمیه ها، میانگین ۹/۲۳؛ و نمایه سازان، میانگین ۳۷/۴۵ را دارد. به این ترتیب، فرضیه ۲ پژوهش مبنی بر وجود تفاوت میان نظرات کاربران و نمایه سازان درباره کارایی نمیه ها تأیید می شود.

متغیر	شاخص های آماری	کارایی خدمات
وضعیت نمیه سازی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۸۹۶
	سطح معناداری یک دامنه	۰/۰۰۰
	تعداد	۷۱

جدول ۱۲

ضریب همبستگی پیرسون بین وضعیت
نمیه سازی منابع دیداری- شنیداری در
مراکز آرشیوی و کارایی این خدمات

ضریب همبستگی این دو متغیر ۰/۸۹ و در سطح ۰/۰۰۰ معنادار است و رابطه مستقیم و مثبت بین دو متغیر وجود دارد. به عبارت دیگر، هر اندازه وضعیت نمیه سازی منابع دیداری- شنیداری در مراکز آرشیوی بهتر می شود کارایی این خدمات افزایش می یابد. به این ترتیب، فرضیه ۳ نیز تأیید می شود.

بحث و نتیجه گیری

یافته های این پژوهش نشان داد که مشکلاتی اعم از نبود ابزار مناسب نمیه سازی منابع دیداری- شنیداری، نبود خط مشی مدون، و عدم تناسب حجم کار با تعداد نیروی انسانی در روند نمیه سازی منابع دیداری وجود دارد که موجب بروز کاستی هایی در کیفیت

نمایه‌ها می‌گردد. یافته‌های پژوهش راد (۱۳۷۴) و قریب (۱۳۷۷) نیز عدم خط‌مشی مدون نمایه‌سازی و کمبود نیروی انسانی متخصص را از بارزترین مشکلات نمایه‌سازان می‌دانند که با نتایج پژوهش حاضر همسو است.

برخلاف ماهیت کار نمایه‌سازی، اصطلاحنامه‌ها و فرهنگ‌های موضوعی، ابزارهای پرکاربردی برای نمایه‌سازی در مراکز آرشیوی دیداری-شنیداری نیستند؛ هرچند از بین این دو، اصطلاحنامه‌ها کاربرد بیشتری دارند. سعدی (۱۳۸۵) نیز تصریح می‌کند که نمایه‌سازی ویدئو هنوز از استاندارد خاصی پیروی نمی‌کند. از دید کاربران، کارآیی نمایه‌های ساخته شده در مراکز آرشیوی دیداری- شنیداری مورد مطالعه، نسبت به آنچه نمایه‌سازان می‌پندارند کمتر است. در عین حال، مشخص گردید که هرچه وضعیت نمایه‌سازی در مراکز آرشیوی مطلوب‌تر باشد کاربران کارآیی نمایه‌ها نیز بیشتر خواهد بود. در مقایسه با یافته‌های امامزاده (۱۳۷۴) که بیان می‌دارد کاربران آرشیو روزنامه کیهان در بازیابی اطلاعات از آرشیو موضوعی، دارای مشکل هستند و این مشکل را ناشی از تأخیر زیاد، سستی و دستی بودن، انباشتگی اطلاعات، و عدم برخورداری از نیروی انسانی متخصص ذکر کرده‌اند، باید گفت یافته‌های پژوهش حاضر حاکی از رضایتمندی بیشتر کاربران نسبت به قبل است و کاربران به‌سوی درخواست برای ارتقای کیفیت نمایه‌ها متمایل شده‌اند.

همچنین، امامزاده (۱۳۷۴) و کاوه (۱۳۷۹) ایجاد بانک‌های اطلاعاتی رایانه‌ای با قابلیت بازیابی اطلاعات به‌صورت صحیح، روزآمد، و جامع و مانع را از نیازهای آرشیوها بر شمرده‌اند. خوشبختانه یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که امروزه با ایجاد چنین بانک‌هایی، اغلب کاربران در هنگام جست‌وجو در بانک اطلاعاتی آرشیو، بی‌نیاز از کمک آرشیویست‌ها هستند و در زمانی کمتر از ۶ دقیقه تصویر موردنظر و در زمانی بیش از ۶ دقیقه فایل صوتی مورد نظر خود را می‌یابند.

یافته‌های پژوهش حاکی از ناکافی بودن آموزش نحوه کار با نمایه برای کاربران است که می‌توان این امر را با نتایج پژوهش گرینبرگ^۱ (۲۰۰۴) همسو دانست. وی با بررسی نحوه جست‌وجوی کاربران در بانک واژگان پایگاه پروکوئست^۲ تصریح می‌کند شناخت کاربران نسبت به این بانک بسیار محدود است؛ و پس از معرفی یک اصطلاحنامه به آنان، به شکل فزاینده تمایل به کار با اصطلاحنامه را نشان می‌دهد. یافته‌های پژوهش ککالاین و ژارولین^۳ (۲۰۰۳)، مبنی بر لزوم ارائه پرسش‌های مبسوط به سامانه برای بازیابی مرتبط‌ترین منابع، نیز تأکیدی بر یافته‌های پژوهش حاضر است.

1. Jane Greenberg

2. ProQuest Controlled Vocabulary

3. Jaana Kekalainen &

Kalervo Jarvelin

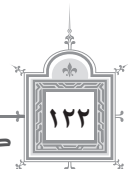
پیشنادهایی برای پژوهش‌های آتی

- بررسی میزان انسجام در نمایه‌سازی مراکز آرشیوی مختلف به کمک فرمول‌های موجود نظیر $AB/(a+b)$ ^۱.
- مقایسه نحوه نمایه‌سازی در مراکز آرشیوی داخل کشور با نمونه‌های مشابه خارجی و سنجش میزان جامعیت (نسبت تعداد مدارک بازیابی شده به کل مدارک مرتبط موجود در مجموعه) و مانعیت (نسبت تعداد مدارک مرتبط بازیابی شده به کل مدارک بازیابی شده) در نتایج جست‌وجوی کاربران در مراکز آرشیوی مختلف توسط نرم افزارهای آرشیوی مختلف.
- بررسی امکان‌سنجی همکاری بین نمایه‌سازان و چکیده‌نویسان مراکز آرشیوی دیداری - شنیداری.

کتابنامه

- احمدی، قنبر (۱۳۸۰). بررسی سازماندهی آرشیوهای تصویری خبر در سازمان صدا و سیما و ارائه طرح پیشنهادی برای به‌حد مطلوب رساندن آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- امین‌الرعایا، رویا (۱۳۸۵). ارزیابی سازماندهی منابع غیر کتابی کتابخانه ملی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- دژبان، لیلا (۱۳۸۷). طرح پیشنهادی مدیریت مکانیزاسیون سامانه آرشیو دیجیتال تصویری مرکزی سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- راد، عبدالحسین (۱۳۷۴). بررسی وضعیت بخش‌های دیداری، شنیداری کتابخانه مرکزی و دانشکده‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.
- رضایی، طاهره (۱۳۸۳). بررسی وضعیت نمایه‌سازی مواد مکتوب غیر کتابی در پژوهشگاه‌های شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- سعدی، زهرا (۱۳۸۵). بهار و تابستان. نمایه‌سازی ویدئو. مجله کتابداری، ۴۰ (۱ و ۲)، پیاپی ۴۵.
- قربانی، علی حسین (۱۳۷۳). بررسی وضعیت مراکز آرشیوی شهر تهران: نیروی انسانی، ارزشیابی اسناد، سازماندهی اطلاعات آرشیوی و خدمات آرشیوی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- کاوه، گیتی (۱۳۷۹). طراحی نظام آرشیو صدای (رادبو) سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- کرد، لیلا (۱۳۸۱). بررسی وضعیت سازماندهی منابع - شنیداری موسیقی در آرشیوهای موسیقی شهر

۱. A بیانگر اصطلاحاتی است که نمایه‌ساز A و B بیانگر اصطلاحاتی است که نمایه‌ساز B برای یک منبع انتخاب کرده‌اند و AB بیانگر اصطلاحات مشترک هر دو می‌باشد.

- تهران و ارائه الگوی مناسب. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- موسویان، مرتضی. اصول آرشیو داری. بازیابی ۱۰ بهمن، ۱۳۹۰ از www.mousavian.ir
- نظری، ندا (۱۳۷۶). بررسی میزان رضایت استفاده کنندگان از آرشیوهای دیداری - شنیداری شبکه اول سیمای جمهوری اسلامی ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، تهران.
- Armitage, Linda.h & Enser, Peter.G.B.(1997 winter). Analysis of user need in image archives. *Journal of Information Science*, vol. 23, 287-299
- Billa,J. et al .(2002). *Audio Indexing of Arabic Broadcast News Acoustics, Speech, and Signal Processing* (ICASSP) ,IEEE International Conference.
- Freeborn, R.B.(2001). Cataloging non music sound recording. *Cataloging and Classification Quarterly*,31(2).
- Greenberg, J.(2004). *User comprehension and Searching with Information Retrieval Thesauri* from <http://www.haworthpress.com/web/CCQ>.by The Haworth Press,inc,37(3/4), 103-120.
- Keum, Ji-Soo.et Al. (2010). Improved Speech / Nonspeech Classification Based on Feature Combination for Audio Indexing. *IEICE Transaction*93-A (4), 830-832.
- Kekalainen & Jarvelin. (2003).*User-oriented evaluation methods for information retrieval: a case study based on conceptual models for query expansion. Exploring artificial intelligence in the new millennium*:Morgan Kaufmann Publishers Inc. San Francisco,USA.355-379: ISBN 1-55860-811-7.
- Koumpis, K.& Renals, S. (2005). Content-based access to spoken audio: Signal Processing Magazine. *IEEE*,5 ,61-69.
- Markkula, M. & Sormunen, E. (2000). End-User Searching Challenges Indexing Practices in the Digital Newspaper photo Archive. *Information Retrieval*, 4, 259-285.
- Smeaton, Alan F. (2007winter)Techniques used and open challenges to the analysis, indexing and retrieval of digital video. *Information Systems*, 32 (4), 545-559.

